

University of Groningen

3. Toegangsnummer tot de bijbelse getalscomposities

Labuschagne, C.J.

Published in:
Vertellen met getallen

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
2011

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Labuschagne, C. J. (2011). 3. Toegangsnummer tot de bijbelse getalscomposities: 7. In *Vertellen met getallen*

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

3. TOEGANGSNUMMER TOT DE BIJBELSE GETALSCOMPOSITIES: 7

[Leren tellen naar aanleiding van de godsspraakformules](#)

[Series van zeven godsspraakformules in de tabernakelwetten](#)

[De serie van zeven, met een 'midden' of 'centrum'](#)

[Series van zeven godsspraakformules in Leviticus](#)

[De ontdekking van meer series godsspraakformules](#)

[Het patroon \$7+3+1 = 11\$, of \$7+4 = 11\$ in Genesis 1 en 2](#)

[Het \$7+4 = 11\$ patroon in de rest van de Oergeschiedenis](#)

[Het \$7+4 = 11\$ patroon in de genealogieën in Genesis 1-11](#)

[De oorsprong van de symbolische betekenis van 7](#)

[De rol van het getal 7 in de leeftijden van de oudvaders](#)

[Het getal van de vervulling: 11](#)

Leren tellen naar aanleiding van de godsspraakformules

Mijn belangstelling voor het getal 7 in de Bijbel kwam in een stroomversnelling, toen ik midden jaren zeventig onderzoek verrichtte naar de idee van het spreken van God. Dat gebeurde met het oog op een serie lezingen in het kader van de Theologische Etherleergang van de NCRV.¹ Tijdens dat onderzoek stuitte ik op een merkwaardig verschijnsel: de manier waarop de bijbelse schrijvers in de Pentateuch (de boeken Genesis tot Deuteronomium) gebruik hebben gemaakt van de zinsneden, die het spreken van God aanduiden.

Deze zinsnedes, zoals *'God zei'*, *'God sprak'* en *'De Heer zei tot Mozes'*, leiden de goddelijke rede in. We noemen ze de introductieformules bij de directe rede, waarmee God sprekend wordt ingevoerd in het verhaal. Daarnaast zijn er zinsneden, die naar het spreken van God verwijzen, bijvoorbeeld *'zoals de Heer Mozes bevolen had'*, of *'naar het bevel des Heren'*. Voor zowel de inleidende als de verwijzende formules gebruik ik de verzamelnaam 'godsspraakformules'.

Het was vooral de spreiding van deze formules die me opviel, in die zin dat ik de indruk kreeg dat ze vaak in clusters, of groepen, voorkomen. Zulke clusters treffen we bijvoorbeeld aan in Genesis 1, 3, 6-9, 15, 17, 18, 22, 31 en 35, en in Exodus 3 en 4, 19, 30-31, 35, 39 en 40. In al deze gevallen kunnen we spreken van een sterke concentratie van godsspraakformules.

Wanneer in een verhaal God sprekend wordt ingevoerd, dan komt Hij ook royaal aan het woord, zo lijkt het. Dat heeft natuurlijk voor een deel te maken met de manier waarop de verhaalde stof theologisch wordt gepresenteerd. God wordt niet overal sprekend ingevoerd. Er zijn ook passages waarin geen enkele goddelijke rede voorkomt. Maar hier is, zo zou later blijken, veel meer aan de hand.

¹ 'Geloven in het spreken Gods', in *Rondom het Woord*, 17de jaargang, nr. 4 (1975), blz. 64-81.

Series van zeven godsspraakformules in de tabernakelwetten

Bij een nader onderzoek naar de godsspraakformules in de twee passages, waarin we de zogenoemde tabernakelwetten aantreffen, in Exodus 25-31 en 35-40, deed ik een verrassende ontdekking. De eerste passage begint met de introductieformule *'De Heer sprak tot Mozes'* (25:1). Dan volgt een buitengewoon lange goddelijke rede die ononderbroken doorloopt tot 30:10. Het gaat daarin over de heffing voor de tabernakel en zijn toebehoren, en over de voorschriften voor hun vervaardiging. Het betreft de ark, de tafel, de kandelaar, de tabernakel zelf, het brandofferaltaar, de voorhof, de olie voor het licht, de kleren van de priesters en hun wijding, het morgen- en avondoffer, en ten slotte het reukofferaltaar. Al deze voorschriften komen dus *samen* voor in één enkele goddelijke rede.

Vanaf Ex. 30:11 volgen nog een aantal voorschriften betreffende de heffing bij de telling der Israëlieten, het wasvat, de heilige zalfolie, het heilige reukwerk, de aanwijzing van Bezaleël en Aholiab, en de viering van de sabbat. Hier wordt echter, in tegenstelling tot de voorafgaande serie voorschriften, ieder voorschrift als een *afzonderlijke* goddelijke rede geformuleerd en ingeleid door de stereotiepe formule *'De Heer sprak tot Mozes'*.

Toen ik deze laatste groep van kort op elkaar volgende stereotiepe introductieformules in Ex. 30-31 ging tellen, vond ik er zes. Dat is heel merkwaardig, dacht ik, waarom zijn het er zes? De vonk van herkenning sprong bij mij over, toen ik me realiseerde dat er bij de voorafgaande serie voorschriften **1** introductieformule staat. Samen zijn het er dus **7**!

Dat kan geen toeval zijn, zo redeneerde ik, omdat het getal **7** elders in de Bijbel heel vaak voorkomt. De conclusie moest wel zijn dat we te maken hebben met een bewust aangebracht *zevental* goddelijke redes. Toen realiseerde ik me dat het tellen zinvol is. Dat het ook van fundamenteel belang is voor de vaststelling van de opbouw en de vormgeving van de bijbelse teksten, zou ik pas later gaan beseffen. Het resultaat van deze eerste ervaring in het tellen van dingen in de Bijbel prikkelde in ieder geval mijn nieuwsgierigheid in hoge mate.

Waarom zou het getal **7** hier gebruikt zijn? Daar zou ik spoedig achter komen, toen ik een bestandopname van deze redes ging maken. Dat leverde het volgende op:

25:1	JHWH sprak tot Mozes	(diverse voorschriften)	1
30:11	JHWH sprak tot Mozes	(de heffing)	2
30:17	JHWH sprak tot Mozes	(het wasvat)	3
30:22	<i>JHWH sprak tot Mozes</i>	<i>(de zalfolie)</i>	4
30:34	JHWH sprak tot Mozes	(het reukwerk)	5
31:1	JHWH sprak tot Mozes	(aanwijzing vaklui)	6
31:12	JHWH sprak tot Mozes	<i>(de sabbat)</i>	7

Hieruit blijkt dat de **zevende** goddelijke rede de voorschriften over de *sabbat* bevat.

Dat laat ons onmiddellijk denken aan het feit dat in het Scheppingsverhaal wordt gezegd, dat God op de **7**-de dag zijn scheppingswerk voltooid had, dat Hij op de **7**-de dag rustte van zijn arbeid en dat Hij de **7**-de dag zegende. Zou er een verband kunnen bestaan tussen het gebruik van het *zevental* en de *sabbat*? Of hebben we hier met stom toeval te maken? Dat het hier niet om toeval gaat, heb ik later met zekerheid kunnen vaststellen, nadat ik de godsspraakformules in het boek Leviticus had bestudeerd. Daar kom ik zo dadelijk op terug.

Mijn speurtocht naar de godsspraakformules in Exodus 35-40, de tweede tabernakel-passage (die van de eerste gescheiden wordt door het verhaal over het gouden kalf in hoofdstukken 32-34) leverde het bewijs dat ook hier bewust en weloverwogen gebruik is gemaakt van het *zevental*.

In de hele passage komen er **26** godsspraakformules voor - van de betekenis van dit getal was ik me in dat stadium nog helemaal niet bewust. Van deze formules is er maar één die een goddelijke rede introduceert, en wel in 40:1, '*De Heer sprak tot Mozes*'. De overige vijftientig zijn min of meer stereotiepe formules, die allen naar het spreken van God tot Mozes verwijzen. De eerste ervan, in 35:1, geeft de toon aan: '*Dit zijn de zaken, die de Heer bevolen heeft te doen*'.

Toen ik deze verwijzende godsspraakformules in kaart bracht, kreeg ik een verrassende uitkomst. In het verhaal over de daadwerkelijke uitvoering van de aan Mozes opgedragen voorschriften betreffende de vervaardiging van de tabernakel en zijn toebehoren, in hoofdstukken 35-38, wordt **7** keer verwezen naar datgene wat God Mozes had bevolen. Deze serie verwijzende formules *begint* in 35:1, met voorschriften voor de viering van de *sabbat*! Dit valt des te meer op, als we bedenken dat de vorige serie goddelijke redes *eindigde* met sabbatsvoorschriften - zie 31:12-17.

35:1	Dit zijn de zaken, die JHWH bevolen heeft	1
35:4	Dit is een zaak, die JHWH bevolen heeft	2
35:10	Alles wat JHWH bevolen heeft	3
35:29	<i>Wat JHWH door Mozes bevolen heeft</i>	4
36:1	Wat JHWH bevolen heeft	5
36:5	Wat JHWH bevolen heeft	6
38:22	Alles wat JHWH Mozes bevolen heeft	7

De functie van het *zevental* is hier ongetwijfeld om te onderstrepen dat de werkzaamheden in hun totaliteit uitgevoerd werden in overeenstemming met de aan Mozes gegeven voorschriften.

In hoofdstuk 39:1-31 wordt verteld hoe de priesterklederen werden gemaakt. Ook hier treffen we **7** stereotiepe formules aan:

39:1	zoals JHWH Mozes bevolen had	1
39:5	zoals JHWH Mozes bevolen had	2
39:7	zoals JHWH Mozes bevolen had	3
39:21	<i>zoals JHWH Mozes bevolen had</i>	4
39:26	zoals JHWH Mozes bevolen had	5
39:29	zoals JHWH Mozes bevolen had	6
39:31	zoals JHWH Mozes bevolen had	7

In de rest van dit hoofdstuk, 39:32-43, wordt gezegd dat Mozes het resultaat van het gedane werk inspecteerde, goedkeurde en zegende. Dat herinnert sterk aan het Scheppingsverhaal, waarin verhaald wordt: *‘En God zag alles wat Hij gemaakt had, en zie het was zeer goed.’* - Gen. 1:31 - en dat Hij de rustdag zegende. Er is een onmiskenbare analogie tussen het handelen van Mozes na de voltooiing van de tabernakel, en het handelen van God na de voltooiing van de schepping.

In deze passage (Ex. 39:32-43) komen **3** verwijzende formules voor: in de verzen 32, 42 en 43. Dat brengt het aantal formules van het hele hoofdstuk 39 op **10**. Toen ik later de godsspraakformules in Genesis 1 ging tellen, vond ik er eveneens **10** stereotiepe formules, *‘En God zei’*. Het kwam me voor dat de structuur van de goddelijke redes in het Scheppingsverhaal model had gestaan voor deze passage.

Als dat juist is, dan betekent het dat de auteur van Exodus 39 de overeenstemming tussen het handelen van Mozes betreffende de tabernakel, en het handelen van God bij de schepping ook in de vormgeving van de tekst tot uitdrukking heeft gebracht. De daden van Mozes bij de vervaardiging van de tabernakel zijn analoog aan de daden van God bij de schepping van de wereld. Zoals God *tien keer* ‘sprak’ bij de schepping, zo gehoorzaamde Mozes *tien keer* bij de uitvoering van Gods opdrachten, waarmee mogelijk tegelijkertijd gezinspeeld wordt op de *Tien Geboden*. Deze ontdekkingen zouden me leren welke nauwe samenhang er is tussen vorm en inhoud van een tekst. Van de toepassing van dit principe in de bijbelse compositiekunst zullen we verderop vele voorbeelden vinden.

Laten we nu de godsspraakformules in het laatste hoofdstuk (40) van de tweede tabernakel-passage in kaart brengen. De verzen 1-16 bevatten de opdrachten die God Mozes geeft voor de oprichting van de tabernakel. Deze goddelijke rede wordt ingeleid door de enige introductieformule in de hele passage, *‘De Heer sprak tot Mozes’*, en afgesloten met de opmerking: ‘overeenkomstig alles wat de Heer hem bevolen had, zó deed hij’.

In de volgende **17** verzen (17-33) wordt beschreven hoe Mozes de tabernakel oprichtte. Als klap op de vuurpijl treffen we hier weer **7** stereotiepe formules aan:

40:19	zoals JHWH Mozes bevolen had	1
40:21	zoals JHWH Mozes bevolen had	2
40:23	zoals JHWH Mozes bevolen had	3
40:25	<i>zoals JHWH Mozes bevolen had</i>	4
40:27	zoals JHWH Mozes bevolen had	5
40:29	zoals JHWH Mozes bevolen had	6
40:32	zoals JHWH Mozes bevolen had	7

Met behulp van dit *zevental* wordt onderstreept dat *alle* werkzaamheden van Mozes *geheel* in overeenstemming was met de hem door God gegeven opdrachten.

De verleiding is groot om nu ook te gaan vertellen hoe het slotperikoopte van het boek Exodus in elkaar zit. Ik laat dit juweeltje van numerieke compositiekunst echter voorlopig rusten, omdat ik er in het volgende hoofdstuk op terugkom. Nu wil ik de aandacht van de lezer vragen voor iets anders, dat verderop uitvoerig aan de orde komt, maar hier niet onopgemerkt mag blijven. Dat heeft te maken met het *centrum* van een serie van *zeven*.

De serie van zeven, met een ‘midden’ of ‘centrum’

In het eerste hoofdstuk hebben we kennis gemaakt met het typische verschijnsel van de vaststelling van het midden van een bijbelboek door de overleveraars van de bijbeltekst. Dat deden ze, omdat ze nog weet hadden van het feit dat, volgens de bijbelse compositiekunst, het meest belangrijke element in het centrum staat.

Welnu, de lezer zal gemerkt hebben dat zowel in het geval van Exodus 25-31 als in dat van 35-40 de *middelste* godsspraakformule hier boven cursief is gedrukt. Als we gaan kijken wat er staat, dan blijkt het volgende:

in het *zevental* redes van hoofdstukken 25-31, staat de opdracht betreffende de bereiding van de *heilige zalfolie* in het centrum; in hoofdstuk 39 staat de vervaardiging van het *borstschild en zijn toebehoren* in het centrum. In hoofdstuk 40 bevindt zich de plaatsing van de *gouden kandelaar* door Mozes in het midden van de tekst. Dat zou kunnen wijzen op de hoge waardering die men voor deze hoogheilige voorwerpen had. In dit stadium kan ik er tevens op wijzen dat de *vorm* van de lampenstandaard met zijn zes armen, **drie** aan weerszijde van het centrale schacht, kennelijk gebruikt werd als model voor de vormgeving van teksten: **7** onderdelen, waarbij het voornaamste in het centrum staat.²

De drie series van **7** godsspraakformules, die we zojuist besproken hebben, kunnen als voorbeelden van een dergelijk model beschouwd worden. Het is zeker niet toevallig dat dit model wordt gebruikt ter structurering van de *zeven* visioenen van

² Wat de zogenaamde *zevenarmige* - of juister de *zesarmige lampenstandaard* - betreft, verwijs ik naar het onderzoek van Trudy Labuschagne, *De Menora in woord en beeld, Een studie over de vorm, functie en betekenis van de Menora in het Oude Testament en de latere symboliek* (doctoraalscriptie Faculteit der Godgeleerdheid), Rijksuniversiteit te Groningen, 1993.

Zacharia, waarbij in het *vierde* visioen gesproken wordt over de gouden *kandelaar met zeven lampen*, en over de *zeven ogen des Heren* (ik gebruik de hoofdstukindeling van de Hebreeuwse Bijbel, zoals o.a. in de Groot Nieuws Bijbel):

- 1:7-17 Eerste visioen: de ruiters en de **paarden**
- 2:1-4 Tweede visioen: de *vier* horens en de *vier* smeden
- 2:5vv. Derde visioen: de man met het meetlint
- 4:1-14 **Vierde visioen: de kandelaar en olijfbomen**
- 5:1-4 Vijfde visioen: de vliegende boekrol
- 5:5-11 Zesde visioen: het vat en de *drie* vrouwen
- 6:1-8 Zevende visioen: de vier wagens met hun **paarden**.

De tekst van het vierde visioen, betreffende de *kandelaar*, is zo gestructureerd dat de **14** verzen tellende perikoop als mathematisch centrum heeft vs. **7** met zijn 15 woorden, waarbij **86** ($2 \times 17 + 26$) woorden ervóór staan en **86** erna.³

Dit voorbeeld laat onmiskenbaar de nauwe samenhang zien tussen vorm en inhoud, iets dat voor de uitleg van groot belang is. Het compositiemodel volgens de *zevenledige* structuur van de *menora* is voor het eerst gesignaleerd door de Oostenrijkse bijbelgeleerde, Claus Schedl, die er de naam 'Menoramodel' aan gaf. We zullen dit model, samen met andere typische compositiemodellen, verderop in hoofdstuk 5 bespreken en met aanvullende voorbeelden illustreren.

Series van zeven godsspraakformules in Leviticus

Laten we nu een blik werpen in het priesterlijke boek bij uitstek, Leviticus, om een indruk te krijgen van het gebruik daar van de godsspraakformules. Het eerste dat opvalt, is dat de afzonderlijke voorschriften soms, dus niet in alle gevallen, geformuleerd worden als goddelijke redes. Vaak vallen meerdere voorschriften onder één rede, en treffen we 'profane' opschriften aan, zoals '*Dit is de wet op ...*', bijvoorbeeld in 6:14 en 7:1 en 11.

Dat wijst er op dat men de introductieformules selectief gebruikte, klaarblijkelijk om een patroon in het boek aan te brengen. In de eerste zes hoofdstukken, die over de offerwetten handelen, treffen we **7** stereotiepe formules aan, '*JHWH sprak tot Mozes*' (1:1; 4:1; 5:14; 5:20; 6:1; 6:12 en 6:17). Daarna volgen in de hoofdstukken 7-11 nog **4** (7:22; 7:28; 8:1 en 10:8). Op dit $7+4=11$ patroon, dat ook elders voorkomt, komen we straks terug.

³ Voor een uitvoerige bespreking van de centrale plaats van het vierde van de *zeven* visioenen van Zacharia, zie Klaus Seybold, *Bilder zum Tempelbau. Die Visionen des Propheten Zacharia* (Stuttgarter Bibel Studien 70), Stuttgart 1974, S. 31-39, en ook Carol L. Meyers and Eric M. Meyers, *Haggai, Zechariah 1-8* (The Anchor Bible), Garden City, New York 1987, pp. liv-lvi en 260ff., en de in de vorige noot genoemde doctoraalscriptie van Trudy Labuschagne, pp. 48-52.

Leviticus 8, waar over de wijding van Aäron en zijn zonen gesproken wordt, bevat de enige serie van **7** haast stereotiepe formules, die naar het spreken van God tot Mozes verwijzen. Ik breng ze even in kaart:

8:3	zoals JHWH hem bevolen had	1
8:9	zoals JHWH Mozes bevolen had	2
8:13	zoals JHWH Mozes bevolen had	3
8:17	<i>zoals JHWH Mozes bevolen had</i>	4
8:21	zoals JHWH Mozes bevolen had	5
8:29	zoals JHWH Mozes bevolen had	6
8:36	alles wat JHWH door Mozes bevolen had	7

In de hoofdstukken 11-16, waar de reinigingswetten voorkomen, vinden we een serie van **7** stereotiepe introductieformules, waarbij in vier gevallen Aäron in het spreken van God tot Mozes wordt betrokken.

Er komt aan het eind, in 16:2, nog een achtste formule voor, die echter op een afwijkende manier is geformuleerd, door het gebruik van het werkwoord 'zeggen' in plaats van het gebruikelijke 'spreken'. De bedoeling is kennelijk om het *zevental* formules, dat het werkwoord 'spreken' bevat, intact te houden, een verschijnsel, dat we reeds hier boven gesignaleerd hebben en verderop weer zullen tegenkomen.

Hier volgt de serie introductieformules in de verzameling reinigingswetten:

11:1	JHWH sprak tot Mozes en Aäron	1
12:1	JHWH sprak tot Mozes	2
13:1	JHWH sprak tot Mozes en Aäron	3
14:1	<i>JHWH sprak tot Mozes</i>	4
14:33	JHWH sprak tot Mozes en Aäron	5
15:1	JHWH sprak tot Mozes en Aäron	6
16:1	JHWH sprak tot Mozes	7
16:2	JHWH <i>zei</i> tot Mozes	8

De zogenoemde 'Heiligheidswet' in hoofdstukken 17-26 wordt door twee goddelijke redes ingeleid, die we in de eerste twee hoofdstukken aantreffen. Bij hoofdstuk 19 begint de eigenlijke heiligheidswet, die zo genoemd wordt, omdat we de opdracht 'Wees heilig...' vanaf hier heel vaak aantreffen. Vanaf dit punt vinden we twee series van **7** introductieformules, die beide afgesloten worden met een *sabbatsvoorschrift*! Het verschijnsel van sabbatsvoorschriften in de **7**-de goddelijke rede zijn we reeds tegengekomen in de eerste tabernakelpassage in Exodus 25-31.

De inventarisering van de eerste serie introductieformules in de eigenlijke Heiligheidswet levert het volgende op:

19:1	JHWH sprak tot Mozes	1
20:1	JHWH sprak tot Mozes	2
21:16	JHWH sprak tot Mozes	3
22:1	<i>JHWH sprak tot Mozes</i>	4
22:17	JHWH sprak tot Mozes	5
22:26	JHWH sprak tot Mozes	6
23:1	JHWH sprak tot Mozes (<i>sabbat</i> en feesten)	7

In deze eerste serie komt, merkwaardig genoeg, weer een afwijkende formule als achtste voor, namelijk in 21:1, waarbij het afwijkende werkwoord ‘zeggen’ wordt gebruikt, kennelijk om het *zevental* stereotiepe formules met ‘spreken’ intact te laten.

We brengen de tweede serie godsspraakformules in kaart:

23:9	JHWH sprak tot Mozes	1
23:23	JHWH sprak tot Mozes	2
23:26	JHWH sprak tot Mozes	3
23:33	<i>JHWH sprak tot Mozes</i>	4
24:1	JHWH sprak tot Mozes	5
24:13	JHWH sprak tot Mozes	6
25:1	JHWH sprak tot Mozes op de berg Sinäi	7

Daarbij valt het opvalt dat de 7-de formule anders, dus langer, is – en techniek om de aandacht van de lezer op deze rede te vestigen. De 7-de rede in Leviticus 25-26 handelt namelijk over het Sabbatjaar, ieder 7-de jaar, en het Jubeljaar na 7x7 jaar, en de daarbij behorende bepalingen, evenals de zegen en vloek.

Met dit onderzoek was voor mij het onomstotelijke bewijs geleverd dat er een samenhang bestaat tussen het getal 7 en de structuur van de godsspraakformules in de belangrijkste zogenoemde ‘priesterlijke’ passages in Exodus en Leviticus. Een deel van de resultaten van deze ontdekking heb ik in 1978 gepubliceerd.⁴

Ik was er niet alleen van overtuigd dat ik op iets wezenlijks in de bijbeltekst gestuit was, maar ik vermoedde ook dat er rond de goddelijke redes nog meer te ontdekken viel. Dit vermoeden zou later, na verder onderzoek, bewaarheid worden. Het fenomeen van deze redes bleef me boeien en daarom ging ik in mijn vrije uurtjes met kleurenstiften in de Hebreeuwse Bijbel de godsspraakformules in de Pentateuch aanstrepen. Wat ik gaandeweg zag overtuigde mij dat de structuur van deze formules eens grondig uitgezocht moest worden.

⁴ Zie *Gods oude plakboek, Visie op het Oude Testament*, 's-Gravenhage 1978, blz.115-117.

De ontdekking van meer series godsspraakformules

In de herfst van 1981 deed een gelegenheid daartoe zich voor. Bij het volleybalspelen scheurde ik mijn enkelbanden, waardoor ik het rustig aan moest doen. Van de nood maakte ik een deugd: ik ging achter mijn bureau zitten om deze formules op te sporen en in kaart te brengen. Wat ik vond bezorgde me de ene Aha-Erlebnis na de andere.

Het bleek dat de clusters van **7** godsspraakformules, die ik in de voornaamste typisch 'priesterlijke' stukken in Exodus en Leviticus ontdekt had, ook elders voorkomen. Toen ik ze nader ging bekijken, vielen me twee dingen op. Ten eerste, dat er in zo'n cluster soms een extra, overbodig lijkende introductieformule staat. Deze bevindt zich namelijk midden in een goddelijke rede en kan normaalweg best gemist worden. Ten tweede, dat er soms een introductieformule ontbreekt, waar we die zouden verwachten. Daaruit moeten we concluderen dat deze verschijnselen zich voordoen omdat de auteur kennelijk een *zevental* formules wilde realiseren.

Een voorbeeld van zo'n 'overbodige' formule vinden we in Genesis 15, waar verhaald wordt dat God aan Abram verschijnt en een gesprek met hem voert:

vs. 1	Het woord van JHWH kwam tot Abram	1
vss. 2-3	Reactie van Abram	
vs. 4	Het woord van JHWH kwam tot hem	2
vs. 5a	Toen leidde Hij hem naar buiten en zei...	3
vs. 5b	en Hij zei tot hem	4
vs. 6	Reactie van Abram	
vs. 7	En Hij zei tot hem	5
vs. 8	Reactie van Abram	
vs. 9	En Hij zei tot hem	6
vss. 10-12	Reactie van Abram	
vs. 13	En Hij zei tot Abram	7

De extra introductieformule in vs. 5b werkt helemaal niet storend bij het lezen, want ze heeft een functie in het verhaal, namelijk om aan te geven dat een nieuw onderwerp in het gesprek wordt aangesneden. Dat is nu juist het knappe, wat we reeds geconstateerd hebben, dat de geforceerde vorm de inhoud niet verstoort. Wie aan meer voorbeelden hiervan behoefte heeft, kan Genesis 9 verzen 8-17 gaan lezen, of Exodus 3 en moet hier dan vooral op vss. 5-6 letten.

Laten we nu een geval bekijken, waarbij er in zo'n cluster van **7 introductieformules** één of meer *te weinig* zijn: het verhaal van de toerusting van Mozes in Exodus 4:

vs. 2a	JHWH zei tot hem: "Wat hebt u in uw hand?"	1
vs. 2b	Antwoord van Mozes	
vs. 3	En Hij zei: "Werp hem op de grond"	2
	Toen hij die op de grond geworpen had, werd hij een slang, zodat Mozes ervoor wegluchtte.	
vs. 4	JHWH zei tot Mozes: "Strek uw hand uit en grijp ze bij de staart" - <i>toen strekte hij zijn hand uit, pakte ze, en ze werd een staf in zijn hand-</i>	3
vs. 5	"opdat zij geloven dat JHWH... u verschenen is".	
vs. 6	Wederom zei JHWH tot hem: "Steek uw hand in uw boezem". <i>En hij stak zijn hand in zijn boezem...</i>	4
vs. 7	En Hij zei: "Steek uw hand weer in uw boezem". <i>En hij stak zijn hand opnieuw in zijn boezem...</i>	5
vs. 8-9	"Indien zij u niet geloven... dan zult gij water van de Nijl nemen en uitgieten... en het water zal bloed worden".	
vs. 10	Toen zei Mozes tot JHWH: (zijn bezwaar).	
vs. 11-12	Maar JHWH zei tot hem: "Wie heeft de mens een mond gegeven?...Nu dan, ga heen...".	6
vs. 13	Maar hij zei: (JHWH moet een ander sturen).	
vs. 14-17	De toorn van JHWH ontbrandde...en Hij zei:	7

Tot tweekeer toe wordt de goddelijke rede onderbroken door de verteller: in vss. 4-5 en in vss 7-9. Zowel in vs. 5 als in vs. 8 zouden we een introductieformule verwachten, die de onderbroken rede weer inleidt, maar deze ontbreekt. Ook hier is het duidelijk de bedoeling van de auteur om **7** inleidende formules te realiseren. Op deze schitterend gecomponeerde passage komen we in hoofdstuk 4 terug, want hier valt nog veel meer te ontdekken dan alleen het *zevental* introductieformules.

Het patroon 7+3+1 = 11, of 7+4 = 11 in Genesis 1 en 2

Wat me bij de inventarisering van de godsspraakformules heel erg frappeerde was het typische patroon waarin ze gestructureerd zijn, namelijk: 7+3+1 = 11, of gewoon 7+4 = 11. Dit laatste patroon zijn we reeds eerder hierboven tegengekomen. Dat er zo'n patroon was, merkte ik toen ik de goddelijke redes in de 'Oergeschiedenis' in Genesis 1-11 in kaart gebracht had. Dit geschiedverhaal valt uiteen in twee hoofddelen: a) het *Oerverhaal*, dat bestaat uit het Scheppingsverhaal (1:1 - 2:3) en het Tuinverhaal (2:4 - 4:26), en b) het *Geschiedverhaal van de mensheid* (hoofdstukken 5-11).

Het genoemde patroon komt in de 'Oergeschiedenis' niet minder dan drie keer voor. De inventarisatie van de goddelijke redes geeft ons het volgende te zien. We beginnen met het Scheppingsverhaal:

1:3	En God zei (bevel m.b.t. het <i>licht</i>)	1
1:6	En God zei (bevel m.b.t. het <i>uitspanse</i>)	2
1:9	En God zei (bevel m.b.t. <i>land en zee</i>)	3
1:11	En God zei (bevel m.b.t. <i>gewassen</i>)	4
1:14	En God zei (bevel m.b.t. de <i>hemellichamen</i>)	5
1:20	En God zei (bevel m.b.t. <i>waterdieren en vogels</i>)	6
1:24	En God zei (bevel m.b.t. <i>landdieren</i>)	7

In dit gedeelte gaat het om de schepping van de wereld tot vóór de schepping van de mensheid. De auteur verwoordt dit in de vorm van *zeven scheppingsbevelen*, geïntroduceerd door de stereotiepe formule 'En God zei'.

In deze passage komt nog een *achtste* goddelijke rede voor, in vers 22, maar deze is van een geheel andere orde, en haar introductieformule is ook anders geformuleerd, geen bevel, maar een *zegenspreuk*: 'En God zegende ze *aldus*'. Deze rede valt daarom buiten de serie van **7** scheppingsbevelen. We kunnen terloops ons afvragen of we hier niet te maken hebben met het oermodel voor de techniek van de 'toegevoegde', achtste goddelijke rede, die we hierboven meerdere keren gesignaleerd hebben. De gangbare weergave, zoals in de NBG-vertaling van 1951 te vinden, 'En God zegende ze en zeide', is onjuist en misleidend. Er staat niet 'en zeide', maar een woordje dat het begin van de directe rede aanduidt, dat we het beste met 'aldus' kunnen weergeven. Deze zegenspreuk is duidelijk minder plechtig geïntroduceerd dan de zegen aan het adres van de mensheid in vers 28.

In vers 26 gaat het Scheppingsverhaal verder en er volgen achter elkaar *drie* goddelijke redes, ieder ingeleid door een godsspraakformule:

1:26	En God zei (<i>zelfoverleg</i> : schepping van mensen)	1
1:28	En God zegende hen en God zei (<i>zegenspreuk</i>)	2
1:29	En God zei (<i>regeling m.b.t. voedsel</i>)	3

Het is duidelijk dat deze drie goddelijke redes fundamenteel verschillen van de **7** scheppingsbevelen. Hier scheidt God niet door zijn woord, maar *denkt hardop na* over de schepping van de mensheid (vs. 26), spreekt een *plechtige zegenspreuk* uit aan het adres van de mensheid (vs. 28) en *treft een regeling* ten aanzien van de voedselvoorziening voor mens en dier (vs. 29).

In het hele Scheppingsverhaal zijn er weliswaar **10** goddelijke redes, die door de volwaardige introductieformule, 'en God zei', worden ingeleid. Maar het is onjuist om, zoals vaak wordt gedaan, te spreken van 'tien scheppingswoorden'. Er zijn geen tien, maar **7** scheppingswoorden. De overige **3** hebben een geheel ander karakter. Het patroon $7+3 = 10$ hebben we nu kunnen vaststellen.

Het valt op dat de zegenspreuk hier in vers 28, in tegenstelling tot die in vers 22, ingeleid wordt door een volwaardige introductieformule. Het lijkt alsof de auteur een verschil heeft willen maken tussen de zegen over de waterdieren en vogels enerzijds en de mensen anderzijds. Trouwens de schepping van de mensen valt niet onder de serie van 7 scheppingsbevelen, maar valt in een andere categorie. God schept de mensen als afzonderlijke soort pas nadat Hij bij zichzelf te rade was gegaan, na een goddelijk zelfoverleg. Zo zien we hoe inzicht in de vorm van een tekst de inhoud kan verhelderen.

We gaan verder met het inventariseren van de goddelijke redes in Genesis 1-11. De eerstvolgende rede, die met behulp van de stereotiepe formule '*En God zei*' wordt ingeleid, treffen we aan in 2:18. Deze rede heeft eveneens het karakter van een goddelijk zelfoverleg, een monoloog, waarin God bij zichzelf te rade gaat. Deze keer betreft het zelfoverleg de schepping van een 'gelijkwaardig tegenover' als partner voor de man-mens.

2:18 **En JHWH God zei** (*zelfoverleg*: schepping van de partner) 4.

Wat ons onmiddellijk opvalt is het gebruik van de Godsnaam JHWH Elohim, De Heer God, hier in tegenstelling tot de in het Scheppingsverhaal gebezigde aanduiding 'God'. Dat is al een eerste aanduiding van het feit dat we in een heel andere tekst zitten, namelijk in het Tuinverhaal, ook het 'Paradijsverhaal' genoemd. Een ander gegeven, dat daarop wijst, is het feit dat, anders dan in het Scheppingsverhaal, waar over de mensen als *categorie* wordt gesproken, de auteur het nu heeft over de *individuele* mens: de man- en vrouw-mens.

Met anderen ben ik van mening dat we in Genesis 1:1 - 2:3 te maken hebben met het Scheppingsverhaal, terwijl hoofdstukken 2:4 - 4:26 het Tuinverhaal bevatten.⁵ Dat houdt in dat we in Genesis 2 geen 'tweede scheppingsverhaal' hebben, zoals nog algemeen wordt gedacht, maar dat het hier gaat om de eerste fase van het Tuinverhaal. Daarin gaat het niet primair om de schepping, maar om de relaties binnen de schepping: de relatie tussen God en mens, tussen de mens en de aarde, tussen de mens en de dieren, en tussen de mens en zijn medemens.

Met gebruikmaking van veelal oudere scheppingsmotieven worden deze relaties in kaart gebracht en wordt hun ontwikkeling in de geschiedenis van de mensheid geschetst. Omdat het in deze eerste goddelijke rede in de eerste fase van het Tuinverhaal om een zelfoverleg met betrekking tot een scheppingsdaad gaat, mogen we het Tuinverhaal niet scheiden van het voorafgaande Scheppingsverhaal. Het is bedoeld om als het vervolg op het voorafgaande Scheppingsverhaal gelezen te worden.

Dat betekent dat de goddelijke rede in het Tuinverhaal onlosmakelijk verbonden is met de voorafgaande redes in het Scheppingsverhaal. Deze rede in Gen. 2:18 rondt als het ware Gods handelen in verband met de schepping af. Met de schepping van de vrouw is de schepping pas af, en kan de geschiedenis beginnen.

⁵ Zie C.J. Labuschagne, 'Het bijbelse scheppingsgeloof in ecologisch perspectief', in *Tijdschrift voor Theologie* 30 (1990), blz. 5-17, waar verdere literatuur genoemd wordt.

De oplettende lezer zal gemerkt hebben dat er in 2:16 ook sprake is van het spreken van God. Dat is volkomen juist, maar deze rede is van een geheel andere aard en wordt bovendien op een afwijkende manier ingeleid. De auteur maakt namelijk niet gebruik van de normale introductieformule met het werkwoord 'zeggen', of 'spreken', maar bezigt een andere formule: '*JHWH God legde de mens een gebod op, aldus*'. Deze rede hoort in dezelfde categorie thuis als die van Gen. 1:22, en valt daarom buiten de serie van redes, die door de stereotiepe formules worden ingeleid.

In het licht hiervan kunnen we het volledige patroon van deze serie goddelijke redes in Genesis 1-2 vaststellen: **7** in het verhaal over de schepping van de wereld, **3** in de rest van het scheppingsverhaal, en **1** in het Tuinverhaal in verband met de schepping van de vrouw. Samen dus **11**, een bijzonder getal, dat we als het getal der *vervulling* verderop zullen leren kennen als een belangrijk structuurgetal.

Het 7+4 = 11 patroon in de rest van de Oergeschiedenis⁶

Het vervolg van het Tuinverhaal, waarmee het *Geschiedverhaal van de mensheid* begint, valt uiteen in twee delen: het verhaal over de oerzonde in hoofdstuk 3, en het verhaal van Kaïn en Abel in hoofdstuk 4.

Het patroon van de goddelijke redes in Genesis 3 ziet er als volgt uit:

3:9	JHWH God <i>riep</i> de mens en zei tot hem	1
3:11	En Hij zei	2
3:13	En JHWH God zei tot de vrouw	3
3:14	<i>En JHWH God zei tot de slang</i>	4
3:16	Tot de vrouw zei Hij	5
3:17	Tot de man zei Hij	6
3:22	En JHWH God zei (nogmaals een <i>zelfoverleg</i>)	7

Deze **7** goddelijke redes functioneren in het kader van het gesprek tussen God en de mensen, die Hij *tot verantwoording roept*. Ze volgen logisch op, en vloeien voort uit dit *roepen* van Godswegen.

Terloops wil ik hier opmerken dat het werkwoord '*roepen*' als een trefwoord in de boeken Genesis tot Numeri functioneert, en meer dan eens aan het begin van een serie van **7** goddelijke redes staat. Naast de twee gevallen in de Oergeschiedenis, hier en in Gen. 5:2vv., treffen we het in deze functie aan in Ex. 3:4vv.; 19:3vv.; 24:16vv.; Lev. 1:1vv.; en mogelijk ook Num. 11:3vv. Verder moet ik de lezer erop attenderen dat '*roepen*', in de vertalingen ook (overigens terecht) met '*noemen*' wordt weergegeven, en dat dit trefwoord precies **7** keer voorkomt in de Oergeschiedenis (1:5a, 5b, 8, 10a, 10b; 3:9 en 5:2).

In 3:1 en 3 worden woorden van God door de slang geciteerd en ingeleid door een formule die een verwijzende functie heeft. Deze '*redes*' vallen daarom buiten de

⁶ Over de numerieke structuur van Genesis 1-11 is een doctoraalscriptie geschreven door Pia Van der Wal-Bergsma, *Genesis 1-11 - Een Structuuranalyse*, Faculteit der Godgeleerdheid, Rijksuniversiteit Groningen, 1988.

serie redes in het kader van de directe communicatie tussen God en mens. Dat wordt op een subtiele manier duidelijk gemaakt door het feit dat de slang niet de hier gebruikelijke Godsnaam 'JHWH Elohim' bezigt, maar de aanduiding 'God'.

De introductieformule in 3:17b, 'waarvan Ik je aldus bevolen had', is onderdeel van een goddelijke rede, en valt als verwijzende formule dus buiten de serie.

Na deze **7** godsspraakformules volgen nu nog **4** in de rest van het Tuinverhaal in Genesis 4:

4:6	En JHWH zei tot Kaïn	1
4:9	En JHWH zei tot Kaïn	2
4:10	En Hij zei	3
4:15	En JHWH zei tot hem	4

Daarmee wordt de tweede serie goddelijke redes, die door het $7+4 = 11$ patroon wordt gestructureerd, voltooid. Het zou natuurlijk puur toeval kunnen zijn dat er twee series van $7+4$ goddelijke redes achter elkaar voorkomen. Dat het echter niet om toeval gaat, maar dat we met opzet te maken hebben, blijkt uit het feit dat we dit patroon voor een *derde* maal aantreffen, en wel in het tweede hoofddeel van de Oergeschiedenis, in het Zondvloedverhaal in Genesis 6-9.

In Genesis 5 komen geen goddelijke redes voor. Wel staat in 5:2 dat God de man en de vrouw zegende en hun naam 'mens' *noemde*. Dat is de **7**-de keer dat het werkwoord 'noemen', of 'roepen' in de Oergeschiedenis voorkomt. Dat 'roepen' staat daarmee, evenals in hoofdstukken 3-4, aan het begin van de serie goddelijke redes in het Zondvloedverhaal! Laten we ze in kaart brengen:

5:2	En Hij <i>noemde</i> hun naam 'mens'	
6:3	En JHWH zei (<i>zelfoverleg</i> m.b.t. mensenleeftijd)	1
6:7	En JHWH zei (<i>zelfoverleg</i> m.b.t. zondvloed)	2
6:13	En God zei tot Noach (bouw de ark)	3
7:1	En JHWH zei tot Noach (ga de ark binnen)	4
8:15	En JHWH sprak (!) tot Noach (ga uit de ark)	5
8:21	En JHWH zei bij Zichzelf (<i>zelfoverleg</i>)	6
9:1	God zegende Noach en zijn zonen en zei tot hen	7

Met deze zegen van God en zijn regeling van het voedsel voor mensen eindigt de eerste fase van het Zondvloedverhaal.

Daarna volgt de verbondsluiting in 9:8-17, die de literaire vorm heeft van een goddelijke rede in drie geledingen, ieder ingeleid door een godsspraakformule:

9:8	Toen zei God tot Noach en tot zijn zonen	1
9:12	En God zei	2
9:17	En God zei tot Noach	3

Zoals reeds opgemerkt, maken de twee extra formules in de goddelijke rede een geforceerde indruk. Ze hebben echter in het verhaal de functie dat ze het

veranderen van perspectief aangeven. Wat de structuur van het Zondvloedverhaal betreft, zijn ze nodig om de godsspraakformules op **10** te brengen. Daarmee correspondeert het Zondvloedverhaal met het Scheppingsverhaal, dat eveneens **10** goddelijke redes bevat.

Maar er is nog meer over te zeggen. Er resteert nog één rede, en wel in 11:6, waar God voor de **7**-de keer in de Oergeschiedenis bij Zichzelf overlegt! De andere zes keren treffen we aan in 1:26; 2:18; 3:22; 6:3; 6:7 en 8:21.⁷

Deze laatste goddelijke rede in de Oergeschiedenis komt voor in het verhaal over de torenbouw van Babel:

11:6 En JHWH zei (*zelfoverleg* m.b.t. de verstrooiing) **4**

Daarmee hebben we voor de derde keer het $7+3+1 = 11$ patroon in Genesis 1-11.

Het 7+4 = 11 patroon in de genealogieën in Genesis 1-11

Verder onderzoek leerde me dat dit patroon ook is gebruikt om de drie genealogieën of geslachtsregisters in de Oergeschiedenis te structureren. Het zijn:

I, de genealogie van Adam via Kaïn tot de kinderen van Lamech in Genesis 4,

II, die van Adam via Seth tot de kinderen van Noach in Genesis 5,

III, die van Sem tot de kinderen van Terah in Genesis 11.

	I	II	III
1	Adam	Adam	Sem
2	Kaïn	Seth	Arpachsad
3	Henoch	Enos	Selah
4	Irād	Kenan	Heber
5	Mehujaël	Mahalaleël	Peleg
6	Methusaël	Jered	Rehu
7	<i>Lamech</i>	<i>Henoch</i>	Serug

In genealogie I en II worden stereotiepe formuleringen gebruikt in verband met de eerste zes voorvaderen. Van de **7**de, dus van *Lamech* en *Henoch* wordt er een verhaal bij verteld. Dat geldt niet voor genealogie III, omdat over Serug verder niets meer wordt gezegd. Wel is het zo, dat na Serug de generaties volgen, die direct met de stamvader Abraham in verband staan: zijn grootvader Nahor en zijn vader Terah. In genealogie I lijkt het alsof er na Lamech nog maar één generatie volgt, die van zijn kinderen, **3** zonen en **1** dochter. Deze getallen werden kennelijk met opzet

⁷ Op de uiterst boeiende theologische notie van de 'gedachten' van God kan ik hier niet verder ingaan, omdat dit onderwerp voor een dissertatie-onderzoek geclaimd is. Wel kan verwezen worden naar de doctoraalscriptie van Hans Nobel, *Als Onze Gelijkenis: Elf Gedachten Gods Geanalyseerd*, Faculteit der Godgeleerdheid, Rijksuniversiteit te Groningen, 1989. Inmiddels (het is nu 2011!) is Nobels dissertatie verschenen: *Gods gedachten tellen. Numerieke structuuranalyse en de elf gedachten Gods in Genesis – 2Koningen* (Rijksuniversiteit Groningen 1993).

gekozen om het **11**-tal vol te maken. Zo ziet de rest van de genealogieën er uit:

1	Jabal	Methusalah	Nahor
2	Jubal	Lamech	Terah
3	Tubal-Kaïn	Noach	Abram/Nahor/Haran
4	Naäma	Sem/Cham/Jafeth	Lot, Harans zoon

Merkwaardig genoeg - en dat is zeker niet toevallig - zijn er ook **11** opschriften in het boek Genesis, die eveneens volgens dit patroon zijn gestructureerd, maar dan vermoedelijk in omgekeerde volgorde. Het gaat om de zogenoemde *toledot-formules*, waarbij **4** betrekking hebben op de geschiedenis vóór de zondvloed, en **7** op de periode tussen de voorvader Sem en de stamvader Jozef:

2:4	De geschiedenis van hemel en aarde	1
5:1	Het boek van de geschiedenis van Adam	2
6:9	De geschiedenis van Noach	3
10:1	De geschiedenis van de zonen van Noach	4
11:10	De geschiedenis van <i>Sem</i>	1
11:27	De geschiedenis van Terah (<i>Abraham!</i>)	2
25:12	De geschiedenis van Ismaël	3
25:19	De geschiedenis van Isaäk (<i>Jakob en Esau!</i>)	4
36:1	Dit is de geschiedenis van Esau (Edom)	5
36:9	Dit is de geschiedenis van Esau, vader van Edom	6
37:2	Dit is de geschiedenis van Jakob (<i>Jozef!</i>)	7

Bovenstaande moet voldoende zijn om de lezer een indruk te geven van dit patroon. Ik zie hier daarom af van een verdere inventarisatie van de godsspraakformules en verwijs de lezer voor bijzonderheden naar mijn eerste publicaties daarover.⁸

De oorsprong van de symbolische betekenis van 7

Het frequente gebruik van het getal **7** vraagt om enige opmerkingen over zijn symbolische betekenis en de oorsprong daarvan. Hetzelfde geldt voor het vaak daarmee gecombineerde getal **4** en hun som, **11**. Over het getal **7** is veel geschreven, op basis waarvan we kunnen concluderen dat er eenstemmigheid bestaat over zijn symbolische betekenis. Het drukt de gedachte uit van de volheid, de totaliteit, de compleetheid en het maximale.

Deze betekenisgeving is niet specifiek Israëlitisch, want oud-Israël deelde haar met de andere culturen in het oude Midden Oosten, met name met de Egyptenaren en

⁸ Voor de eerste, uiteraard niet volmaakte, poging om deze complexe materie enigszins in kaart te brengen, zie mijn bijdrage 'The Pattern of the Divine Speech Formulas in the Pentateuch', in *Vetus Testamentum* 32 (1982), pp. 268-296; zie ook de artikelen in *Vetus Testamentum* 34 (1984), pp. 91-95; 399-406 en 407-413. Daarmee is zeker niet het laatste woord over het spreken van God in de Pentateuch gezegd.

de Babyloniërs.⁹

Wat de oorsprong van deze symboliek betreft, zijn geleerden het erover eens dat niet de **7** planeten, maar de maancyclus van 4 maal **7** dagen eraan ten grondslag ligt. Door de waarneming van de **4** fasen van de maan, kwam men er al heel vroeg toe de tijdsspanne van **7** dagen te beschouwen als een 'volle periode'. Daaruit is verder de betekenis van de compleetheid, de totaliteit en het maximale ontwikkeld.

In een later stadium ging men het getal ook opvatten als het getal van het Universum, het heelal. Dit gebeurde niet zozeer wegens de waarneming van **7** planeten, als wel doordat men **7** ging interpreteren als de som van **3** en **4**.

In het toenmalige wereldbeeld werd datgene wat zich onder het hemelgewelf bevindt, verdeeld in **3** verticaal ten opzichte van elkaar liggende delen: hemel, aarde en onderwereld. De wereld zelf bestond uit **4** windstreken, die de horizontale dimensie vertegenwoordigen. De combinatie van **3** als het getal van de hemelse totaliteit, en **4** als het getal van de aardse uitgebreidheid, ging daarom de kosmische totaliteit uitdrukken.

De rol van het getal 7 in de leeftijden van de oudvaders

In het voorbijgaan wil ik nog even wijzen op de functie van het getal **7** met betrekking tot de raadselachtige hoge leeftijden, die in Genesis 5 aan de voorvaderen van de mensheid worden toegekend. Aangezien deze 'leeftijden' niet mogen worden opgevat in fundamentalistisch-rationalistische zin als reële leeftijden, moeten ze naar hun symbolische betekenis verklaard kunnen worden.

Claus Schedl geeft een bevredigende en overtuigende verklaring van de leeftijden van vijf van de tien vaders van vóór de zondvloed. De leeftijden van Mahalaleël (895 jaar), Jered (962 jaar), Henoch (365 jaar), Methusalah (969 jaar) en Lamech (777 jaar) hebben te maken met de omlooptijden van de planeten.¹⁰

De leeftijden van de overige vijf vaders, die van Adam, Seth, Enos, Kenan en Noach, kunnen naar mijn mening het beste verklaard worden als 'normale' leeftijden, waar een *super maximum* aantal jaren bijgeteld is. Met *super maximum* bedoel ik **7**-maal het maximum van **120** jaar, de leeftijd die God de mens toestaat (Gen. 6:3).

Als we nu telkens $7 \times 120 = 840$ aftrekken van de leeftijden van deze vaders, krijgen we vijf heel 'normale' leeftijden:

Adam	$930 - 840 = 90$ jaar
Seth	$912 - 840 = 72$ jaar
Enos	$905 - 840 = 65$ jaar
Kenan	$910 - 840 = 70$ jaar
Noach	$950 - 840 = 110$ jaar.

⁹ Zie de verwijzingen in noot 4 van hoofdstuk 2 hierboven.

¹⁰ Zie Claus Schedl, "Der brennende Dornbusch: der Kosmos als Erscheinungsbild Gottes", in A. Resch (Hrsg.), *Kosmopathie* (Imago Mundi VIII), Innsbruck 1981, S. 677-711, vooral S. 697ff.

Het duidelijk dat het getal **7**, als het getal van de volheid en de kosmische totaliteit, samen met **120**, als het maximum, door de samensteller van de genealogie is gebruikt om de gewenste hoge 'leeftijden' te realiseren. Hij had ze namelijk nodig om de geschiedenis overeenkomstig zijn chronologische schema in kaart te brengen. Op deze boeiende materie kunnen we hier nu niet verder ingaan.¹¹

Het getal van de vervulling: 11

Het getal **11** als de combinatie van **7**, als het getal van de *volheid*, en **4**, als het getal van de *uitgebreidheid*, ging vermoedelijk in een nog later stadium een eigen symbolische betekenis krijgen. Het feit dat we het getal **11** als structuurgetal zo vaak tegengekomen zijn in het boek Genesis, wijst er op dat men dit getal heeft opgevat als uitdrukking van de vervulling van de aarde door mensen. Dat lijkt heel aannemelijk op grond van de door God gegeven opdracht aan de mensen: 'wordt talrijk en *vervult* de aarde'.

Het zou toeval kunnen zijn - wat ik niet geloof - maar het vers waar deze woorden in staan, Gen. 1:28, telt precies **22** (2x**11**) woorden. Even opmerkelijk is het feit dat Gen. 11:1-9 uit precies **121** (11x**11**) woorden bestaat. Het gaat in het boek Genesis voor een groot deel over het uitwaaiëren van de verschillende volken over de aarde, en belangrijker nog, over Gods beloften van land aan de voorouders van de Israëlieten. In een eigen land zou het toen nog landloze rondzwervend volk 'Israël' de opdracht Gods kunnen uitvoeren, door talrijk te worden en het land te *vervullen*. Datzelfde geldt uiteraard - iets dat vaak wordt vergeten - voor de landbelofte aan de Edomieten, de Moabieten en de Ammonieten, en de andere volken, aan wie JHWH als landgever land schenkt. Lees hiervoor bijvoorbeeld Deuteronomium 2.

Mijn interpretatie van **11** als het getal van de *vervulling* (van de aarde en van de landbelofte), wordt overtuigend bevestigd door de frappante resultaten van mijn numerieke analyse van de teksten in Deuteronomium 1-3, waarin over de landbelofte en de landgeving wordt gesproken. In de desbetreffende *zeven* passages wemelt het letterlijk van de veelvouden van het getal **11**. Ik trof er woordbestanden aan van 55, 66, 77, 88, 99, 110, 121 en 770 woorden – allemaal veelvouden van **11**! Wie geïnteresseerd is in de bijzonderheden kan ze vinden in mijn commentaar op Deuteronomium.¹²

¹¹ Vgl. mijn artikel 'The Life Spans of the Patriarchs', in: *New Avenues in the Study of the Old Testament*, edited by A.S. van der Woude (Oudtestamentische Studiën 25), 1989, blz. 121-127.

¹² Zie C.J. Labuschagne, *Deuteronomium* (De Prediking van het Oude Testament), Nijkerk 1987, Deel IA, blz. 38, waar de betreffende passages worden genoemd.